

PASTORAL STARIH OSOBA

Bono Zvonimir ŠAGI

UVOD

Problem starih osoba relativno je nov u pastoralu. Sve do naših dana pastoral se čovjekovim životnim dobima kao zasebnim problemom bavio uglavnom prvom – djetinjstvom i mladenaštvom. O toj su dobi razvijeni pastoralni oblici i metode. Djeci i mladima uvijek se u pastoralu posvećivala posebna pažnja. Ostale dvije životne dobi subsumirale su se obično pod kategorijom – odrasli. Ni psihologija, ni sociologija nisu se baš osobito bavile problemom starih osoba; i za njih je to nov problem, koji se pojavio tako reći danas.¹ Bilo je to opravdano društvenom situacijom u većini zemalja. Starih osoba nije bilo još tako mnogo da bi predstavljale problem. Bile su aktivno uklopljene u životnu sredinu i, velikim dijelom, u društvenu strukturu.

Napretkom medicine i općenito boljim uvjetima života u industrijski razvijenim zemljama prosjek ljudskog života u zadnjih pedeset godina brzo se povećavao. Danas je već dosegao 70/72 godine. Time se udio stanovnika stare dobi – tzv. „treće dobi” (za muške od 65, za ženske od 60) u ukupnoj populaciji zemalja industrijaliziranog svijeta stalno povećava. U SR Hrvatskoj taj je udio 1981. iznosio 13,40% od ukupnog broja stanovnika.² Prije stotinu godina u većini zemalja prosječan ljudski vijek bio je 30 do 40 godina.

Budući da se u mentalitetu industrijskog društva sve vrednuje i promatra kroz produkciju kao osnovni element materijalnog razvitka, čovjek izvan produkcije postaje čovjek izvan društva. Dolaskom u mirovinu nekadašnji proizvođač prestaje biti interesantan za društvo produkcije. Zašto statistički povećana prosječna životna dob – čovjekova starost, u industrijskom društvu postaje društveni problem. Njime se moraju sve više baviti ne samo medicina, psihologija i sociologija, nego i politika. Praktična teologija, kojoj ništa ljudsko ne može biti strano, također se mora početi baviti ovim društvenim i ljudskim problemom i s te društvene strane.

---

¹ Usp. P. Roberto Zavalloni, *Psicologia pastorale*, Marietti 1970, str. 385.

² *Sedam dana*, br. 241 (13. XI 1982) str. 18

Razmišljanje o pastoralu, podešenom čovjeku treće dobi, počinje od iste situacije i otprilike na isti način. Pastoral se mora pitati što Crkva može i mora učiniti za tu kategoriju ljudi ili što mora učiniti u svijetu koji postaje stariji i zreliji.

Kršćanska zajednica, osobito župa, porastom staračkog stanovništva, koje je u nekima od njih procentualno još i više poraslo od spomenutog pokazatelja, i to zbog migracijskog kretanja, nedvojbeno stoji pred zadatkom prilagodbe toj novoj situaciji. Ponegdje ta prilagodba iziskuje i specifičnu koncepciju i metodu pastoralnog rada.

Ako pastoral gledamo kao spasenjsko djelovanje za čovjeka, za svaku ljudsku osobu u vremenu i prostoru, postaje jasno da se on mora odnositi na čovjeka u svakoj njegovoj životnoj dobi – sve do konačnog „prijelaza” u životnu Puninu. S jedne se strane mora računati s osobama treće dobi kao „mudrim”, iskusnim suradnicima u samom spasenjskom djelovanju kršćanske zajednice, a s druge strane pastoralna briga te iste kršćanske zajednice mora se usmjeriti na njih, navješćujući im, služiteljskim iskazom poštovanja i ljubavi, cilj njihova puta u Kristu, da tako mogu otkriti pravu vrijednost svoje dobi. Papa Ivan Pavao II. u *Familiaris consortio* br. 27. ovako sažimlje pastoralni zadatak. „Nužno je da Crkva u svom pastoralnom radu potiče sve da otkriju i vrednuju ulogu starijih osoba u građanskoj i crkvenoj zajednici, a osobito u obitelji”.³

Još uvijek nemamo dovoljno oblikovan pastoral kojim bi bili zahvaćeni stari ljudi, tj. pastoral koji bi na dovoljno konkretan način vodio računa o novoj dobnoj strukturi kršćanske zajednice. Nema ni dovoljno stvarnih analiza kao ni pastoralnih refleksija da bi se mogao ocijeniti opseg i značenje problema treće generacije za pastoral.

Međunarodna godina ostarjelih što ju je bila 1982. proglasila Organizacija ujedinjenih naroda bila je i za crkvenu zajednicu zgodna prilika da se podsjeti i postane svjesna unutarnjeg raspona cjelovitog ljudskog življenja s posebnim naglaskom na „trećoj dobi”.⁴

I. SADRŽAJ PASTORALA STARIH OSOBA

Prije nego reknemo kratko što bi sve spadalo u pastoral starih osoba, potrebno je još malo s pastoralne točke gledanja rasvijetliti problem o kome govorimo. Kakve su sve promjene, relevantne za pastoral – za cjelokupnu funkcionalnost kršćanske zajednice, nastale iz povećanog broja starih osoba tj. iz ostarjelosti zajednice? Dakako, sam broj starih osoba nije za kršćansku zajednicu tek neko suvremeno iznenađenje, ako se stvar promatra s gledišta vjerskog prakticiranja. Već je dugo, naime, isticana činjenica da su ljudi starije dobi obično praktičniji vjernici. Čak se u nekim aspektima može prigovarati pastoralu da je previše okrenut mentalitetu starih. Veći broj starih, zapravo, samo povećava potrebu dušobrižničke skrbi za one koji se primiču smrti, a da se sam kvalitet dušobrižništva ne mijenja. Aktualna se

3 Izd. KS Zagreb, Dokumenti 64, str. 38

4 Vidi: *Cerkev v sedanjem svetu* br. 1–2/1982. Cijeli je broj posvećen problemu starih osoba. *La famiglia e l'anziano nella società* (izvještaji radnih grupa sa simpozija održanog u Milanu 1982. – u *La CASA* br. 6/1982. str. 316–320.

operativa, doista, još uvijek trudi u pružanju „posljednje utjehe vjere” starima kao i bolesnima.

Više nas, međutim, u ovoj novoj situaciji mora zainteresirati položaj ostarjelih osoba u obitelji, društvu, raznim društvenim skupinama, kao i posljedice toga njihova novog (ne)položaja (statusa) za kršćansku zajednicu i njenu funkciju. I briga za stare osobe nerazdvojno je povezana upravo s tim njihovim položajem.

Zato su nam najprije potrebne neke konstatacije do kojih dolazi pažljiv promatrač (čime se više mora baviti pastoralna sociologija). Evo nekih najvažnijih.

1. KONSTATACIJE

a) Položaj (status) starih osoba u društvu postao je rubni. Industrijsko je društvo u svom mentalitetu pretežno zainteresirano za produkciju. Čak se u definiranju stare osobe prečesto uzimaju pojednostavljeni kriteriji iz sheme rada – produkcije. Stare osobe s mirovinom gube svoj društveni status. Umirovljenik postaje teret društva.⁵

b) To isto društvo, koje s pravom često nazivamo potrošačkim, kao najviši ideal stavlja *individualnu neovisnost*. Ta pak dominirajuća želja za neovisnošću ruši prirodni most među generacijama. Stara generacija sa svojim iskustvom sve se manje cijeni. Treća se generacija tako našla u nesavladivom osjećaju poraženosti.

c) U biti iz istih razloga neovisnosti događa se ili se već dogodila i promjena u *strukturi obitelji*. Iz višegeneracijske obitelji ispada najprije treća generacija – djed i baka, a i djeca nisu uvijek poželjna. Svaki se bračni par gotovo u pravilu od vaja od svojih roditelja.⁶

2. POSLJEDICE ZA PASTORAL

Osim što se u pastoralu moramo okrenuti starima kompletnijom brigom, ukoliko su oni zanemarena i ugrožena kategorija ljudi, iz navedenih konstatacija slijede i dalekosežne posljedice o kojima treba voditi računa kad se programira cjelovita pastoralna akcija.

a) Više se ne može u potpunosti računati s obitelji kao odgojnim mjestom, a pogotovo ne u smislu prenošenja vjere. Obitelj, svedena na svoju jezgru – na samu bračnu zajednicu – previše je okupirana svojom vlastitom krizom, koja proizlazi iz iste dominantne želje za individualnom neovisnošću.⁷

---

5 G. Dal Ferro, *Abbiamo bisogno degli anziani* – u SETTIMANA (...) per operatori pastorali, br. 30/1982. str. 6. (Izdaje se u Bologni)

6 Možda ne bi trebalo iz toga previše zaključiti. Iako postoji tendencija izoliranosti, istraživanja ipak pokazuju da stereotip o izoliranom starcu nije sasvim točan. Samo mali broj staraca je stvarno izoliran, iako ne žive zajedno. Postoje dosta česti međudodnosi između generacija i kad ne žive zajedno. (Usp. u *La casa* naved. čl. str. 317). Pastoral, međutim, mora voditi računa i o samim tendencijama, ako hoće biti na dulju stazu.

7 Usp. Jean-Marie Domenach, *Die Welt von heute* u BILANZ DER THEOLOGIE in 20. Jahrhundert, sv. I str. 52.

b) Neprisutnost starijih ljudi u *kući bračne zajednice* doprinosi da se mijenja mentalitet djece (prve generacije). Djeca su lišena, bolje reći izbačena iz toka *usmene* predaje (koje su prenosioci djed i baka) i izložena su nekritičkim modnim utjecajima. Lišavanjem pripovijedanja djeda i bake o starim „lijepim“ vremenima nerazmjerno se brzo gubi odnos djece prema tradiciji i tradicionalnim vrijednostima, što katkad dovodi do dezorijentacije mladih. Dapače, skaračuje se put odbacivanja i moralnih vrijednosti prijašnjih generacija. U očima mladih (prve generacije) stari („moji starci“) postaju roditelji (druga generacija), a ne više djed i baka (treća generacija). Sve što se nekad predbacivalo djedovima (trećoj gen.) danas se predbacuje roditeljima (drugoj gen.). Koliko je o toj činjenici važno voditi računa u prenošenju vjere i koliko ona može biti presudna za afirmaciju autentičnih kršćanskih vrijednosti nije potrebno ni spominjati.

c) Djeci – mladima u njihovom obiteljskom odgoju iz istih razloga nedostaje primjer roditelja (odraslih) kako se treba odnositi prema ostarjelim roditeljima (primjer poštovanja i ljubavi), prema starim, bolesnim, nemoćnim ljudima. Ovo pak što nedostaje u obitelji reproducira se u uvećanom obliku u budućoj generaciji.

d) Zbog toga nedostatka primjera u iskazivanju poštovanja, koji izvire iz neprisutnosti treće generacije, postupno je posve uništen *roditeljski autoritet*, a stari čovjek se djeci „gadi“ ili ga se boje. U ne manjoj mjeri tome doprinose i sredstva masovnih komunikacija, koja u roditeljsku kuću iz raznih reklamnih razloga donose samo mlade ljude.

e) Zbog neprisutnosti treće generacije u obitelji i zbog raskoraka u obrazovanju roditelja i djece, roditeljska kuća nije više prenosnik ni kulturne ni vjerske baštine, ili bar ne u dostatnoj mjeri.

3. U DVA SMJERA

Kad smo tako dali mali analitički uvid u probleme koji slijede iz aktualnog (ne) položaja starijih osoba u suvremenom društvu, možemo opisati u čemu bi se morao sastojati pastoral koji polazi od tih aktualnih situacija. Taj se pastoral mora odvijati u dva temeljna smjera: evangelizacijsko – sakramentalnom (čisto crkvenom) i u smislu njihove ljudske promocije (socijalnom). Oni se, naravno, ne mogu jedan od drugog potpuno odijeliti.⁸

a) Evangelizacijsko – sakramentalni (crkveni) smjer

Dinamičan pastoral u suvremenim okolnostima svijeta neprestano iznova polazi od *naviještanja evanđelja* čovjeku u konkretnim okolnostima življenja na način kako to već traže promijenjene situacije. Naviještati čovjeku – osobi istovremeno znači i osmišljavati cjelokupni raspon ljudskog življenja – životni put pojedine osobe. Naviještanje se zato mora svježije, kao novo, aplicirati i na stare osobe, pa i onda kad su te stare osobe po važećim kriterijima dobri vjernici. Starjeti naime u

⁸ Vidi: Giovanni Colombo, *Comunità cristiana e „terza età“* u La Rivista del clero Italiano, 7–8/1982 str. 562–572.

dinamičnom svijetu dovodi čovjeka, kako smo to vidjeli, u novu situaciju koju mora vjerom iznova prihvatiti. Naviještanje u ovom kontekstu uzimamo zajedno s katehezom, kao permanentnom refleksijom iz kršćanskog iskustva. Naviještanjem se oblikuje ta refleksija kao i samo kršćansko vjersko iskustvo.

Crkva (crkvena zajednica) treba stoga u svoje redovne oblike parmanentnog evangeliziranja, katehiziranja, sakramentaliziranja (cijelog liturgijskog događanja) tj. u cijeli pastoral ugrađivati afirmaciju:

- dostojanstva i vrijednosti stare osobe u svjetlu Objave
- uloga prirodno vezanih uz stare osobe
- smisla starosti kao pashalnog puta prema cilju, smisla patnje i smrti kao eshatološkog odlaska

Za afirmaciju dostojanstva starih osoba u navještajnim oblicima kršćanske zajednice postoji obilje tekstova i poticaja u Bibliji.⁹ U tu svrhu s pastoralnog gledišta nije dovoljno da se stare osobe skupe zajedno i da ih se ondje tješi riječima Sv. pisma, već je potrebno da cijela zajednica primi takav navještaj koji može postati nadahnuće za izgrađivanje životnih oblika u kojima stare osobe nalaze sebi primjereno mjesto. Osobito valja paziti da se ne podilazi mladoj generaciji onim što, doduše, proizlazi iz suvremenog mentaliteta (što smo već analizirali) ali je izravno na štetu dostojanstva i ljubavi prema starim osobama. „Poštuj oca i majku da dugo živiš na zemlji...” (Izl 20,12) treba kao inspirativnu odrednicu utkati u izgradnju humanih životnih oblika i s obzirom na treću obiteljsku generaciju.

U vezi s ulogama, koje nekako prirodno povezujemo sa starim osobama, valja naglasiti da cijela zajednica za svoj rast mora osjećati potrebu prisutnosti starih osoba u svom živom žarištu kao aktivnih izvršitelja nekih uloga. Koje su to uloge? Odlaskom u mirovinu stara osoba zajedno s društvenim statusom gubi i institucionalne uloge koje proizlaze iz profesije (npr. ono što se očekuje od jednog liječnika), a postupno sve više gubi i neformalne, tj. one koje proizlaze iz vlastitih stečenih sposobnosti (npr. netko je ekspert u nekim pitanjima). Ostaju još samo one najfinije ljudske uloge koje proizlaze iz stečenih ljudskih vrlina, (koje se u ljudskoj društvenoj grupi iskazuju manje neposredno potrebnima), kao što su savjetnik, povjerljivi prijatelj... Ako zavirimo u Bibliju kao i u povijest, vidimo da su upravo te fine uloge najprimjerenije starim osobama. Jasnije ih možemo izraziti s ove tri oznake: *mudrac, pomiritelj, svjedok transcendencije*. Stara je osoba uvijek prikladnija i sama po sebi sposobnija učiniti sintezu principa i prakse, što je jasan izraz ljudske zrelosti i uravnoteženosti. Ona je mnogo sposobnija učiniti potrebne compromise od kojih se sastoji zajednički ljudski život, zato može pomirivati zavađene. Lakše pronalazi izlaz u suprotnostima. Ako dubokom vjerom i vedrom nadom ide k cilju svoga životnoga puta, stalno je osvježeno u zajednici.¹⁰ Dakako, istovremeno stare osobe mogu biti u ljudskoj zajednici (npr. obitelji) i kamen razdora, pa se ta njihova fina ljudska uloga može izvrnuti u svoju suprotnost. Stoga se katehezom i sličnim formativnim sredstvima starije osobe pripremaju za ove njima primjerene uloge.

⁹ Usp. *Rječnik biblijske teologije*, KS Zagreb, 1969. str. 1268 s.

¹⁰ G. Dal Ferro, nav. čl.

Kome treba to sve naviještati? Dakako, najprije starima. No, takvo bi se navještanje pretvorilo u neuvjerljivu utjehu, nešto isforsirano i nerealno – prazne riječi, ako znatan broj vjernika (cijela zajednica) ne bi stekli potrebnu novu svijest (prožetu evanđeljem) o vrijednosti i blagoslovu starih osoba i njihove nenadoknadive uloge. Prema tome, cjelinu našega pastoralna zajednica mora to prožimati i vidljivo se pretvarati u nove duhovne stavove, nove odnose prema starim osobama, a i u nove duhovne stavove starih osoba prema njihovoj ulozi i odnosima u ljudskim zajednicama.

b) U smjeru njihove ljudske promocije (socijalni rad)

Čovjek ima pravo na trajni osobni rast. Taj se pak rast ne zaustavlja prestankom nekih njegovih bioloških ili društvenih funkcija. Odlaskom u mirovinu on ne smije biti spriječen da se kao čovjek usavršava u vrlinama i da raste u vlastitom samopotvrđivanju, da se osjeća prihvaćenim. On ima svoja prava i svoje šanse. Jasno je da se Crkva mora založiti i aktivno angažirati na toj ljudskoj promociji, ali ta akcija nije nešto izvan djela evangelizacije, jer se autentično navještanje evanđelja uvijek potvrđuje živim – opipljivim doprinosom za konkretno spasenje ugroženih. No, Crkva, (crkvena zajednica) ipak ne tom djelu nije sama. Tu se ona nalazi u interakciji s društvenom zajednicom. Društvena zajednica prva ima zadatak rješavati socijalna pitanja, među koja svakako spada i problem starih osoba.

Kad je, dakle, riječ o tim socijalnim pitanjima starih osoba, crkvena zajednica, govoreći općenito, mora podržati i pomoći sve što društvo čini da osobe treće dobi mogu ostvarivati sva svoja prava i uživati nepovredivo ljudsko dostojanstvo. Njihovo se ljudsko dostojanstvo vrednuje cjelovito također iz doprinosa što su ga svojim radom dali društvu ili svojoj životnoj sredini. Svi aktivni činitelji u društvu, pa i crkvena zajednica, moraju postupno uklanjati uzroke zbog kojih se treća generacija marginalizira.

U tu svrhu se nameću zadaci:

- dobro poznavanje čovjekove treće dobi – čime se bave gerontologija i psihologija
- društveni respekt stečenog dostojanstva
- priznavanje prava starih osoba

Nabrojiti ćemo prava starih osoba za koja se i crkvena zajednica mora zalagati, a koja također i sama mora omogućiti u svom djelokrugu; a koja sama po sebi ne slijede iz umirovljenja.

- Pravo sudjelovati u mogućoj mjeri u životu vlastite sredine, gdje su ukorijenjeni, npr. u vezi s obitelji ili u obitelji.
  - Pravo na rad prema svojim sposobnostima i afinitetima.
  - Prava na kulturu i permanentno obrazovanje primjereno njihovoj potrebi.
- Pravo na zdravstvenu zaštitu proizlazi već iz samog umirovljenja.

Svi faktori u društvu važni su razvijati istom dinamikom kakvom se razvijaju ostali odnosi u društvu, takve odnose prema starim osobama da bi se stvorili što bolji društveno-ekonomski i zdravstveni uvjeti za njihov život u skladu s njihovim dostojanstvom i pravima. Budući da nijedno društvo ne može sve to idealno, do-

statno riješiti, uvijek ima potrebe i mjesta za diakoniju kršćanske zajednice, npr. karitas. Tu se postupa po „domišljatoj ljubavi”.

Kršćanska zajednica može svojim propovijedanjem, svojom animacijom još uvijek u najvećoj mjeri utjecati na ljude, osobito poticanjem da se na razini obiteljskog života izgradi pozitivan odnos prema trećoj generaciji.

II. NOSIOCI PASTORALA „TREĆE DOBI”

Nakon što smo dali pregled svega što bi spadalo na pastoral starih osoba i za stare osobe korisno je još nešto reći o samim nosiocima toga rada. Već smo iz dosadašnjeg vidjeli da velik dio – pretežno onaj socijalni – spada prvotno na društvenu zajednicu. Vidjeli smo također iz analize problema da je glavni zahtjev u stvari integracija starih osoba u ljudsku zajednicu, a to znači i u kršćansku zajednicu.

Zbog toga prije svega ostaloga treba naglasiti da se pravi dinamičan pastoral ne može zadovoljiti samo dušobrižničkom (ponekad paternalističkom) duhovnom asistencijom svećenika, niti jedino pružanjem karitativne pomoći iznemoglim i zanemarenima, iako je to itekako nužno. Potrebna je daleko šira akcija¹¹.

1) U tom kontekstu na prvo mjesto kao nosilac pastoralala dolazi *sama zajednica* kao osnovna jedinica crkvene djelatnosti (osnovna pastoralna struktura). U našem je slučaju to župa. Ako uzmemo ozbiljno zahtjev da se stare osobe ne marginaliziraju, već da nalaze uvijek svoje prirodno mjesto u kršćanskoj zajednici kao i u svojoj životnoj sredini, posebnu vrijednost dobiva baš *teritorijalna župna zajednica*. Župnu zajednicu tu moramo shvatiti kao zajednicu ljudskih osoba povezanih vjerom u Krista koje zajedno svetkuju euharistiju i izvršavaju djelo spasenja (diakoniju) na jednom teritoriju. Ta je zajednica osoba po samom svom otajstvenom određenju ustrojena na način obitelji oko zajedničkog Oca Gospodinova i našega. Zato sama po sebi teži za integracijom ljudskih osoba svake dobi i svih staleža i svih klasa. Svi smo djeca Božja. Neraslojavanje zajednice upravo u odnosu na stare osobe dobiva na svojoj težini¹².

Župa zato u svojoj unutarnjoj strukturi mora pronalaziti aktivno mjesto za one uloge starih osoba o kojima smo govorili. Stara osoba može u mnogočemu biti protagonist u zajednici. Time bi se automatski događalo da stare osobe postanu i protagonisti brige jednih za druge. No, to zahtijeva da se župa što prije stvarno pomakne od svoje nasliedene administrativne slike – strukture za zadovoljenje vjerskih potreba – u dinamičnu zajednicu kao mjesto proživljavanja zajedništva vjere.

Ako se ozbiljno shvati kao zajednica osoba, onda se cijeli župni život pokreće liturgijskim i drugim okupljanjem, jer je u tom smislu župa najprije zbor vjernika. U tom pak okupljanju postaju sve značajniji oni koji stvarno prakticiraju kršćanski život. Zato u vezi s pastoralom zajednice govorimo o aktivnoj jezgri, sastavljenoj

11 Usp. Angelo Cavagna, Pastorale della terza età, u SETTIMANA br. 0/1982. str. 1 i 8.

12 O župi kao zajednici osoba i o njenim strukturama vidi: Bono Zvonimir Šagi, *Traganja za novom crkvenom praksom*, KS Zagreb, str. 56–92.

od onih koji stvarno zajedničuju u Kristu. Već smo napomenuli da su stare osobe u prosjeku bolji vjerski praktikanti. Njih je, dakle, samim tim više u sklopu aktivne jezgre. Tako se pruža šansa za njihovu pastoralnu integraciju. Oni imaju svoje specifično mjesto prisutnosti u liturgiji, a mogu postati nosioci akcije naviještanja, katehiziranja u obitelji. Za tu ulogu ih župa, a i ne samo župa, može osposobljavati već spomenutim permanentnim obrazovanjem, da bi mogli to što uspješnije izvršavati. Nikome nije nepoznato koliko npr. bake mogu doprinijeti u prenošenju i odgoju vjere mlade generacije. Kršćanska zajednica svojom integralnom djelatnošću mora doprinositi da se ne poruše mostovi među generacijama. U pastoralnim tijelima župne strukture (župna vijeća, suradnički zbor itd.) stare osobe mogu biti vrlo uspješne. Jednom riječi: stari mogu imati aktivno mjesto u skupinama župnog angažmana, u diakoniji svake vrste...

2) Kad je riječ o brizi za stare, bolesne i nemoćne osobe, na prvom se mjestu kao nosilac akcije mora naći *obitelj*, a tek potom specijalizirane ustanove. Kršćanska zajednica svojom specifičnom akcijom mora razvijati i poticati odgovornost, zauzetost više-manje svih ljudi u tom pravcu. Posebno je važno da u odgoju djece i mladih, humanističkom i vjerskom motivacijom za budućnost, afirmira vrijednost starosti. Zato je u tom kontekstu važno angažirati mlade na pomoć starima, osamljenima i zanemarenima. Djeca i mladi na taj način dobivaju priliku upoznati stare osobe, koju često nemaju u suvremenoj obitelji, kako smo to već napomenuli.

Treba poticati i podržati također mnoštvo dobrovoljnih aktivista u župi, gdje ima više usamljenih i napuštenih staraca. Na tom djelu bi se trebali iskazati karizmatici.

Starački dom i slične ustanove nužno su rješenje, ali nipošto idealno. U njima se stari osjećaju nekako iskorijenjenima iz svoje sredine. Sve utjehe koje im se ondje mogu pružiti izgledaju katkad kao uvreda njihova dostojanstva.

3) *Svećenici* kao voditelji, animatori kršćanske zajednice doprinose svojim specifičnim radom: propovijedanjem, dijeljenjem (slavljenjem) sakramenata itd, ali također i aktivnim zalaganjem prema okolnostima mjesta, stanovanja i sl. da mlada generacija (roditelji) zadrže djedove i bake u kući... Mlade obitelji doseljene u grad treba usmjeravati da podrže emocionalne veze s djedom i bakom koji su ostali na selu, da ih posjećuju i pomažu.

No u tom kontekstu treba reći da i *stari svećenici* postaju problem za sebe i za kršćansku zajednicu. Oni bi morali naučiti starjeti, kako bi postali stvarni protagonisti pastoralna u tom pravcu. Ali i kršćanska zajednica mora biti animirana da shvati potrebu zahvalnosti prema svećeniku koji je proživio svoj aktivni vijek zajedno s njima u istoj vjeri, istom otajstvenom suživotu ... da ga ne iskorijene. Starački dom, možda, i nije pravedno rješenje za ostarjelog svećenika.

4) *Redovničke zajednice*, osim što neke po svojoj karizmi pružaju pomoć ostarjelim osobama, i same moraju pružiti primjer obiteljskog zajedništva sa svojim starim članovima.

III. UMJESTO ZAKLJUČKA

Nastojali smo kako-tako dati mali pregled i opis pastoralna vezanog uz problem starih osoba, koji zajedno s materijalnim rastom industrijskog društva postaje sve akutniji. U toku iznošenja mogla je zaškrijeti i gdje koja spasonosna ideja za naše konkretne prilike. Mi u našoj domaćoj situaciji nismo još postali dovoljno svjesni težine problema. Naši su gradovi u ovom poslijeratnom periodu rasli tako što su se ispražnjavala sela, što se u Zapadnoj Evropi događalo mnogo ranije. Starci su zato ostali pretežno na selu. Imamo ostarjela sela. U gradu se – iako postoji – još nije u potpunosti pojavila treća generacija kao problem. Naši gradovi još nisu sasvim duhovno urbanizirani. Na selu su pak naši starci aktivni do potpune iznemoglosti, jer obrađuju zemlju. Župe, koje su po strukturi članova pretežno stare, ionako u svojoj djelatnosti moraju biti oslonjene na njih. Zato i ne možemo još govoriti o nekim separatnim oblicima pastoralna za stare osobe, a možda to i ne bi bilo dobro, jer bi se moglo pretvoriti u jalovo pružanje utjehe. Bolje je da dušobrižnici na selu nastoje što dulje zadržati u aktivnosti – razumije se i vjerskoj – one ljude koji su doživjeli razočaranje odlaskom svoje djece u grad. Gradske pak župe trebale bi poticati njihovu djecu i unuke da zadrže veze sa selom. Radi se, dakle, o doprinosu vjerske animacije našem društvu...

U svemu ovome potrebno je još mnogo veće poznavanje problema. Zato bismo učinili već mnogo kad bismo izmijenili iskustva. Pojedinačnih pokušaja je i u našoj Crkvi bilo dosta. No to se uglavnom odnosi na brigu za stare ukoliko su ugroženi. Međutim, da bi se cjelokupni pastoral podesio novonastaloj situaciji, zbog znatnije prisutnosti starih osoba u cjelokupnoj populaciji još nismo posebno ništa učinili.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Problem der älteren Personen erscheint im Pastoral der christlichen Gemeinde in neuerster Zeit mit dem schnellen Bevölkerungszuwachs in der industriell entwickelten Ländern. Die christliche Gemeinde, besonders auf dem Niveau der Pfarrei, steht in dieser Hinsicht vor der Aufgabe, sich dieser neuen Situation anzupassen, nicht nur im Bezug auf die Seelsorge für die älteren Personen, sondern auch im Bezug auf die innere Strukturierung der Gemeinde selbst als Personengemeinde. Auf der einen Seite muss man mit den Personen des dritten Lebensabschnitt als den »weisen« Mitarbeitern in der Seelsorge selbst rechnen, auf der anderen aber muss sich die pastorale Sorge auch auf sie selbst richten. Man muss ihnen den Weg in Christus verkünden und zeigen, damit sie in ihm den Wert seines Alters entdecken. Darum entwickelt sich die Seelsorge auf den zwei Ebenen, auf der rein kirchlichen (evangelisations-sakramentalisch) und soziologischer Ebene (im Sinn der menschlichen Promotion). Obwohl sich eine von der anderen nicht trennen lässt, befindet sich die Kirche auf dem soziologischen Gebiet in der Interaktion mit der öffentlichen Gesellschaft, was in unseren Verhältnissen eine besondere Bedeutung bekommt. Die öffentliche Gesellschaft ist die erste dazu berufen, die sozialen Fragen zu lösen, möglichst bessere Bedingungen (gesellschaftlichen, ökonomischen und gesundheitlichen) zu schaffen, damit die älteren Personene alle ihre Rechte geniessen könnten, um nicht marginalisiert zu werden. Hier gibt es immer Platz genug für die Diakonie der kirchlichen Gemeinde.

Im weiteren Lauf des Artikels beschreibt der Autor die pastorale Arbeit und die Träger dieser Arbeit (die Pfarrei, die Priester, die Laien, die Ordensgemeinschaften charismatiker ...). Besonders wird betont, dass die Pfarrgemeinde mit aller ihrer Tätigkeit nach der möglichst besseren Integration der älteren Personen im Leben und Arbeit streben sollte.

Zum Schluss sagt der Autor, dass es nicht so viel um das Suchen der speziellen Formen der Seelsorge geht, sondern viel mehr darum, dass man die ganze Seelsorge ob numerisch immer grösserer Anwesenheit der älteren Personen in Bevölkerung dieser neuen Situation anpassen sollte. Wir sind in diesem Suchen noch am Anfang.